

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМЦІВ НА ТРЕТЬОМУ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тростинська О.М., канд. філол. наук (Харків)

У статті висвітлено особливості викладання мови навчання іноземцям на третьому рівні вищої освіти, який передбачає здобуття знань, умінь, навичок і компетентностей, достатніх для проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову, теоретичну новизну та практичне значення. Підготовка за освітньо-науковими програмами третього рівня вищої освіти здійснюється під час навчання в аспірантурі. Схарактеризовано комунікативні потреби та специфіку пізнавальної діяльності аспірантів-іноземців. Розглянуто особливості наукового стилю мовлення на лексичному і синтаксичному рівнях (деагентивність, поліпропозитивність, ускладненість синтаксичних структур). Визначено жанри наукового мовлення та види текстів, на основі яких здійснюється навчання фахової мови означеного контингенту учнів. Розглянуто види читання, які застосовуються під час навчання аспірантів (гнучке комбіноване читання (ознайомчо-проглядове, ознайомчо-пошукове), синтетичне читання, яке ґрунтується на певному рівні володіння мовою й розвиває вміння розпізнавати значення невідомих слів та словосполучень за семантикою морфем, синтаксичною функцією в реченні та відтворювати зміст за контекстом) та місце реферативного читання в системі мовної підготовки аспірантів. Описано зміст навчання усного (підготовлений монолог (виступ із доповіддю, повідомленням) та спонтанне діалогічне мовлення (участь у дискусії, обговоренні наукових питань) і письмового (написання реферату, анотації і резюме, визначення комунікативних блоків – компонентів тексту з типовим значенням, які регулярно відтворюються в наукових текстах незалежно від їхнього змісту, оформлення цитат і посилань) мовлення на третьому рівні вищої освіти.

Ключові слова: викладання, іноземці, фахова мова, науковий стиль мовлення, третій рівень вищої освіти.

Тростинская О.Н. Особенности языкового обучения иностранцев на третьем уровне высшего образования. В статье освещаются особенности преподавания языка обучения иностранцам на третьем уровне высшего образования, который предполагает получение знаний, умений, навыков и компетентностей, достаточных для проведения собственного научного исследования, результаты которого имеют научную, теоретическую новизну и практическое значение. Подготовка по образовательно-научным программам третьего уровня высшего образования осуществляется во время учебы в аспирантуре. Охарактеризованы коммуникативные потребности и специфика познавательной деятельности аспирантов-иностранцев. Рассмотрены особенности научного стиля речи на лексическом и синтаксическом уровнях (деагентивность, полипропозитивность, усложненность синтаксических структур). Определены жанры научного стиля речи и виды текстов, используемых в обучении языку специальности данного контингента учащихся. Рассмотрены виды чтения, которые используются при обучении аспирантов (гибкое комбинированное чтение (ознакомительно-просмотровое, ознакомительно-поисковое), синтетическое чтение, основанное на определенном уровне владения языком и развивающее умения распознавать значения незнакомых слов и словосочетаний по семантике морфем,

синтаксической функции в предложении и восстанавливать содержание по контексту) и место реферативного чтения в системе языковой подготовки аспирантов. Описано содержание обучения усной (подготовленный монолог (выступление с докладом, сообщением) и письменной (написание аннотации, реферата, резюме, определение коммуникативных блоков – компонентов текста с типовым значением, которые регулярно употребляются в научных текстах независимо от их содержания, оформление цитат и ссылок) речи на третьем уровне высшего образования.

Ключевые слова: иностранцы, научный стиль речи, преподавание, третий уровень высшего образования, язык специальности.

Oksana Trostynska. The peculiarities of teaching the language of learning to foreigners at the third level of higher education. The article highlights the peculiarities of teaching the language of learning to foreigners at the third level of higher education, which involves obtaining certain knowledge, skills, sufficient for conducting scientific research while taking a post graduate course. The communication needs and specificity of cognitive activity of graduate foreign students have been described. Teaching the language of foreign graduate students is based on the study of scientific speech, which serves the field of modern scientific activities and serves to convey objective information about the world around. The specificity of the scientific style of speech is determined by the peculiarities of the way of thinking underlying this functional style and the peculiarities of communication in the scientific sphere, the characteristics of which are objectivity, uniqueness, clarity, accuracy, logic, which can be the hallmarks of style at all its linguistic levels. Features of the scientific style of speech at the lexical and syntactic levels (deaganality, polyproposability, complexity of syntactic structures) have been considered. The genres of scientific speech (articles, dissertation, abstracts, abstract, annotations in written and oral speech) and types of texts on the basis of which the training of the professional language of the specified contingent of students have been conducted. The place of abstract reading in the system of language teaching of post graduates have been considered. Abstract reading combines research and information activities and is the main type of reading while conducting scientific research, since it is directly implemented during the scholar's current state of the subject under study, the definition of a range of outstanding issues, and helps producing an informative message about the course of his own scientific work. The content for all education (report, participation in discussions) and written (writing informative and indicative abstracts, annotations, summaries, compilation of bibliographic description and list of literature) of speech at the third level of higher education have been described.

Key words: foreigners, higher education, third level, scientific style of speech, teaching, language of learning.

Постановка проблеми. Третій рівень вищої освіти передбачає здобуття знань, умінь, навичок і компетентностей, достатніх для проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову, теоретичну новизну та практичне значення. Підготовка за освітньо-науковими програмами третього рівня вищої освіти здійснюється під час навчання в аспірантурі.

Іноземні аспіранти складають порівняно невелику, проте потенційно перспективну категорію іноземців, що обирають для навчання заклади вищої освіти України. Розгалужена система науково-дослідних інститутів Національної академії наук, значна

кількість теоретичних і практичних досліджень, які здійснюються у різних галузях знань, академічна мобільність та міжнародне співробітництво сприяють розширенню наукових контактів і збільшенню інтересу іноземців до проведення наукових розвідок та отримання наукового ступеню в українських ЗВО та наукових закладах.

Рівень володіння мовою безпосередньо впливає на якість і результати науково-дослідної та навчальної діяльності аспірантів. Питанням мовного навчання аспірантів-іноземців висвітлювалися в роботах низки науковців і методистів. Особливості планування навчальної діяльності та принципи розробки програм із мови для іноземних аспірантів різних профілів навчання розглядали в своїх роботах Л. Бей, І. Гапочка, І. Черновалюк. А. Амеліна вивчала комунікативні потреби іноземних аспірантів, які навчаються в російських вищих навчальних закладах. І. Гапочка досліджувала теоретичні засади навчання аспірантів-іноземців реферативного читання. А. Барикіна, В. Бурмістрова, В. Добровольська розробили практичні рекомендації щодо впровадження на заняттях з аспірантами структурно-змістового аналізу текстів загальнонаукової та суспільно-політичної тематики. І. Рожкова, Л. Пирогова розглядали шляхи систематизації, поглиблення й інтенсифікації мовних знань іноземних аспірантів та реалізували отримані результати в підручнику з російської мови для аспірантів гуманітарного профілю навчання. Особливості розвитку навичок професійного мовлення аспірантів досліджували Е. Коцарь, В. Марусінова. Г. Петрова розробила модель навчання російської мови іноземних аспірантів інженерно-технічного профілю. Водночас в організації мовної підготовки іноземних аспірантів залишаються проблеми і труднощі, пов'язані як з особливостями пізнавальної діяльності того, хто навчається (високий рівень предметної компетентності, сформований понятійний та термінологічний апарат, досвід наукової роботи, здатність до продуктивної інтелектуальної діяльності, висока мотивація до навчання і водночас недостатній рівень володіння мовою навчання), так і специфікою організації навчального процесу тими, хто навчає (відсутність підручників із мови навчання для аспірантів-іноземців, потреби у запровадженні інтенсивних методів навчання, необхідність розробки стратегій інтерактивного навчання у викладанні мови аспірантам тощо). Необхідність

удосконалення системи мовного навчання іноземних аспірантів відповідно до сучасних вимог підготовки кваліфікованих спеціалістів визначає **актуальність** пропонованого дослідження.

Мета статті – висвітлити особливості організації мовного навчання іноземних аспірантів нефілологічного профілю відповідно до вимог сучасної вищої освіти, комунікативних потреб та структури навчально-наукової діяльності означеного контингенту учнів, описати основні лексико-граматичні та синтаксичні особливості наукового стилю мовлення, окреслити напрями формування мовної і мовленнєвої компетенції іноземців, що навчаються на третьому рівні вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року обов'язковим складником освітньо-наукової програми навчання в аспірантурі є здобуття аспірантом мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів наукової роботи іноземною мовою [8]. За освітньо-науковими програмами, розробленими в ХНУ імені В.Н. Каразіна для третього рівня вищої освіти, аспіранти вивчають іноземну мову протягом першого року навчання в обсязі 300 навчальних годин (10 кредитів), з яких 120 годин відводиться для аудиторних практичних занять і 180 годин – на самостійну роботу. Наприкінці вивчення курсу аспіранти складають іспит з іноземної мови (для іноземних аспірантів, що навчаються в Україні, такою мовою є мова навчання, українська або російська відповідно до контракту).

Рівень володіння мовою навчання перевіряється під час вступного іспиту до аспірантури. За загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземною мовою CEFR, достатнім для навчання в аспірантурі є рівень B2 (особа розуміє складні тексти на абстрактні й конкретні теми, в тому числі вузькоспеціальні тексти, вміє робити чіткі детальні повідомлення на різні теми, формулювати свої погляди на проблему, демонструвати переваги й вади різних точок зору, спілкуватися з носіями мови без великих ускладнень) [9]. Проте це не завжди відповідає дійсності, оскільки частина аспірантів отримує вищу освіту за межами України і після навчання на підготовчих відділеннях має підготовку з мови навчання на рівні не вище B1. Безумовно, така підготовка не відповідає цілям і вимогам навчання в аспірантурі і значно ускладнює іноземцям як безпосереднє проведення наукового

дослідження, так і подальше викладення його результатів у наукових статтях і дисертаційній роботі. Неоднаковий рівень мовної підготовки також впливає на зміст і організацію мовного навчання в групах аспірантів-іноземців.

Навчання мови іноземних аспірантів ґрунтується на вивченні наукового мовлення, яке обслуговує сферу сучасної наукової діяльності й послуговується для передачі об'єктивної інформації про навколишній світ (природу, людину, суспільство). Специфіка наукового стилю мовлення зумовлена особливостями способу мислення, який лежить в основі цього функціонального стилю, та особливостями гностичного (пізнавального) характеру спілкування в науковій сфері. У науковому мовленні відображається спеціально організоване теоретичне мислення, характеристиками якого є об'єктивність, абстрактність, системність, логічна послідовність. Відповідно, наукове мовлення відрізняють об'єктивність, однозначність, ясність, точність, логічність, які стають ознаками стилю на всіх його мовних рівнях [1]. Оскільки писемні форми мовлення залишаються найбільш надійним засобом передачі інформації, письмовий текст є переважним способом існування наукового мовлення (статті, дисертації, монографії, підручники, конспекти, навчально-методичні матеріали, інструкції, реферати, анотації тощо).

Лінгвістичні (лексико-граматичні) особливості наукового мовлення розглядали у своїй роботі Г. Золотова, М. Кожина, Н. Ларіохіна, О. Митрофанова, С. Фоломкіна та інші. На рівні лексичної системи для наукового мовлення характерні: значна кількість слів з абстрактно-понятійною семантикою, системність номінацій, наявність вузькоспеціальної термінології, використання загальноживаних слів у специфічному науковому значенні, широке вживання запозичених слів, які стають частиною «інтернаціонального фонду світової науки» (переклад наш – О.Т.) [1: 67]. До синтаксичних особливостей наукового стилю належать такі: 1. деагентивність синтаксису (вилучення зі структури речення агентивного суб'єкта, зумовлене абстрактно-узагальненим характером викладення наукової інформації), широке використання синтаксичних структур з агентивним дієсловом у ролі предиката з незаміщеною позицією агенса (передусім узагальнено-особові речення, двочленний пасивний зворот із процесуальним значенням та безособове речення).

2. Поліпропозитивність простого речення, під якою розуміють семантико-синтаксичну ускладненість, зумовлену здатністю такого речення виражати не один, а декілька елементарних смислів та на рівні формальної організації об'єднувати кілька пропозицій, що відображає тенденцію наукового мовлення до стислого викладення інформації. Така поліпропозитивність виникає в результаті вираження суб'єктного й об'єктного поширювачів предиката номіналізаціями (багатокомпонентними понятійними словосполученнями). Номіналізації суттєво ускладнюють іноземцям розуміння наукового тексту, вирішити проблему можна за допомогою трансформації суб'єктних і об'єктних іменних груп у предикативні структури. Також поліпропозитивність може виникати за рахунок вставних конструкцій, які виражають модальну оцінку повідомлення та можуть розгортатися в предикативну конструкцію. 3. Поширеність ускладнення структур простого і складного речення за рахунок однорідних членів речення, відокремлених дієприкметникових й дієприкметникових зворотів, вставних і вставлених конструкцій. Перераховані особливості лексико-граматичного устрою наукового мовлення визначають методичні прийоми та типологію завдань, які спрямовані на навчання граматики цього функціонального різновиду мови [6].

Залежно від галузі і напряму знань у науковому стилі мовлення виділяють мови спеціальності, або фахові мови (хоча точніше, на наш погляд, була б назва «фахове мовлення»), оскільки навчання фахової мови передбачає формування не лише лінгвістичної, а й комунікативної професійної компетенції).

Щодо навчання фахової мови сучасна лінгводидактика розглядає три види текстів: вузькоспеціальні, загальнонаукові та науково-популярні. Якщо у навчанні іноземних студентів перевага надається загальнонауковим текстам (оскільки науково-популярні тексти містять забагато експресивних та емоційно-оцінних мовних засобів та слів, що вживаються у переносному значенні, а науковий зміст вузькоспеціальних текстів студентам не завжди зрозумілий), то у навчанні іноземних аспірантів саме наукові тексти вузькоспеціальної тематики стають основним засобом як для вивчення фахової мови, яка для аспіранта стає «мовою спеціального вжитку» (за визначенням А. Ходцевої), або «мовою для спеціальних цілей» (Б. Гавранек, В. Лейчик, Л. Півньова), так і

для формування професійної комунікативної компетенції молодого науковця. Вивчення на заняттях із мови навчання вузькоспеціальних текстів активізує навчальну діяльність, дозволяє вивчати нову термінологію і мовні конструкції, найбільше необхідні у подальшій навчально-науковій діяльності, залучає до аналізу й визначення нової фактологічної інформації (як відомо, засвоєння мовних та мовленнєвих структур учнями, що займаються науковою роботою, здійснюється якнайкраще тоді, коли воно пов'язане з вилученням нової інформації [2]) та сприяє розвитку вмінь монологічного і діалогічного мовлення.

Особливість науково-навчальної діяльності аспірантів потребує розвитку самостійних умінь знаходити необхідну інформацію у фаховій літературі. У сучасних умовах постійного збільшення інформаційного потоку науковець повинен володіти сформованими ефективними прийомами вилучення й обробки потрібної йому інформації та засобами її передачі. Саме читання є основним способом отримання нової інформації, отже активізація й розвиток різних видів читання виходить на чільне місце у мовному навчанні іноземних аспірантів.

За характером і цільовою спрямованістю розрізняють вивчаюче, ознайомлювальне, проглядове й пошукове читання. На заняттях з аспірантами, залежно від мети кожного уроку, розвиваються й удосконалюються всі види читання, проте здебільшого застосовується гнучке комбіноване читання (ознайомчо-проглядове, ознайомчо-пошукове), синтетичне читання, яке ґрунтується на певному рівні володіння мовою й розвиває вміння розпізнавати значення невідомих слів та словосполучень за семантикою морфем, синтаксичною функцією в реченні та відтворювати зміст за контекстом, переважає над аналітичним, зосередженим на детальному сприйнятті тексту з аналізом мовних форм [3].

Особливе місце у навчанні наукового мовлення посідає реферативне читання, спрямоване на вилучення основної інформації вихідного тексту з подальшою її передачею з різним ступенем стислості у формі резюме, анотації, реферату [2: 30]. Одні дослідники розглядають його як самостійний вид читання (І. Гапочка), інші вважають реферативне читання різновидом пошукового читання (С. Кіршо, Н. Шилофост).

Реферативне читання поєднує науково-дослідну й інформаційну діяльність і є основним видом читання під час виконання наукового дослідження, оскільки безпосередньо реалізується під час вивчення науковцем сучасного стану досліджуваного питання, визначення кола нерозв'язаних питань та допомагає в продукуванні інформативного повідомлення про перебіг власної наукової роботи. На думку І. Гапочки, «навички й уміння реферування, які формуються в процесі навчання російської мови, сприяють становленню універсальних навичок і вмінь науково-інформаційної діяльності, незалежно від того, якою іноземною мовою вона буде здійснюватися» (переклад наш – О.Т.) [2: 29]. Отже, здатність реферувати науковий текст визначає готовність аспіранта до проведення самостійного наукового пошуку й дослідження та подальшої професійної діяльності. Розвитку цього виду читання має бути відведений значний час на заняттях із мови навчання. Для реферативного читання, як показує наш досвід роботи в групах іноземних аспірантів однієї галузі знань, доцільно використовувати наукові статті з теми дисертації, написані науковим керівником аспіранта, оскільки вони найкраще відображають мету й завдання дослідження та структуру майбутньої дисертаційної роботи. Для читання ми зазвичай пропонуємо неадаптований текст. Проте це не виключає попередньої роботи з підготовки тексту до його використання в аудиторії залежно від рівня мовної підготовки аспірантів. Така робота передбачає виявлення лексичних (передусім термінологічних) і синтаксичних особливостей, характерних для мови певної спеціальності, класифікацію відібраного матеріалу за логіко-тематичним принципом і його презентацію безпосередньо перед початком читання, що робить роботу на заняттях більш системною й водночас дає можливість викладачеві заповнити прогалини у власних знаннях зі спеціальності аспіранта, якщо такі існують (зазвичай аспірант володіє термінологією за фахом та відповідним фактичним матеріалом краще, ніж викладач, що вимагає від викладача постійного підвищення свого наукового рівня). Такий підхід до навчання реферування неможливий у змішаних групах, оскільки вузькоспеціальні тексти насичені фаховою термінологією та описують наукові явища, незрозумілі більшості учнів, отже для навчання аспірантів різних напрямів наукової діяльності добираються тексти загальнонаукової

тематики. Сформовані під час роботи з такими текстами вміння і навички в подальшому переносяться на вузькоспеціальні тексти, які опрацьовуються аспірантами під час самостійної роботи.

Як було зазначено, метою реферативного читання є написання реферату, анотації і резюме реферованого тексту.

Організація навчання письмового реферування в групах іноземних аспірантів здійснюється залежно від рівня їхньої мовної підготовки. Аспіранти, що отримали вищу освіту в Україні, володіють навичками структурно-змістового аналізу тексту, мають сформовані уявлення про призначення, структуру, композицію реферату та вміють добирати відповідні реферативні кліше до кожної його композиційної частини, тому робота на заняттях спрямовані на розвиток і закріплення сформованих умінь і навичок компресії вилученої з тексту найбільш важливої наукової інформації, її трансформації (заміни синонімічними еквівалентами, інтерпретації) та відтворення з використанням функціонально-синтаксичних засобів зв'язку відповідно до типу реферату (інформативного або індикативного). Іноземці, які вступили до аспірантури після підготовчих факультетів, спочатку вчаться виділяти інформативний центр тексту, вилучати з нього цільову інформацію, вивчають лексико-граматичні та синтаксичні мовні засоби, що використовуються у письмовому науковому мовленні, знайомляться зі структурою реферату і лише потім переходять до самостійного написання реферату-конспекту та реферату-резюме. Кінцевою метою навчання реферування аспірантів є формування вмінь писати оглядові реферати за кількома джерелами, які актуалізуються під час написання статей та першого розділу дисертаційної роботи – огляду наукової літератури за темою дослідження.

Під час навчання анутовування для порівняння й аналізу аспірантам пропонується ознайомитися з різними видами анотацій (анотації статті, монографії, підручника тощо). Пояснюються функції анотації, показуються відмінності анотації від реферату-резюме, дається визначення анотації як жанру наукового стилю мовлення. Аспіранти знайомляться з мовними засобами, які використовуються в анотації, та алгоритмом її написання. Також уводиться поняття ключових слів, які є максимальною компресією змісту тексту, та звертається увага учнів на відсутність у них засобів зв'язку і особливості їхньої граматичної форми. Спочатку

аспіранти анують раніше реферовані статті, потім спеціально підібрані для цього статті за фахом.

Актуальним для аспірантів видом роботи з науковим текстом є визначення комунікативних блоків – компонентів тексту з типовим значенням, які регулярно відтворюються в наукових текстах незалежно від їхнього змісту [4]. Підґрунтям для введення таких блоків у науковий текст стала модель процесу пізнання (структура пізнавальної діяльності), до якої входять такі структурні елементи: постановка проблеми, визначення її актуальності й новизни, вибір об'єкта і предмета дослідження, визначення цілей і завдань дослідження, методи дослідження, формулювання гіпотези, проведення експерименту, висновки і перспективи дослідження тощо [5]. Імплицитна або експліцитна наявність таких розділів є обов'язковою умовою багатьох жанрів наукового стилю мовлення (статей, дисертаційних робіт, авторефератів). Навчання аспірантів мовних засобів, за допомогою яких виражаються ці типові значення, допоможе їм у продукуванні власних наукових повідомлень та написанні дисертаційної роботи й автореферату.

Важливою формою роботи на заняттях із мови є навчання аспірантів оформлення цитат і посилань. Розглядаються пряме й непряме цитування, види цитат, способи введення цитати до тексту, правила оформлення цитат, способи авторизації посилань на інші джерела, особливості оформлення бібліографічного опису та списку джерел. Також необхідно звернути увагу аспірантів на уникнення в науковій роботі прямих запозичень та плагіату [5].

Специфіка навчання усного мовлення визначається особливостями комунікативних потреб аспірантів у цьому виді мовленнєвої діяльності в науковій сфері спілкування, до яких належать: виступи з повідомленнями про перебіг наукового дослідження та отримані результати, виступи з доповідями на наукових конференціях, участь у обговоренні наукових питань та дискусіях на наукові теми. Отже, на заняттях із мови навчання необхідно розвивати вміння й навички як у монологічному, так і діалогічному усному науковому мовленні.

З огляду на комунікативні потреби аспірантів та основні форми усної мовленнєвої діяльності у науковій сфері спілкування, до яких належать підготовлений монолог (виступ із доповіддю, повідомленням) та спонтанне діалогічне мовлення (участь у

дискусії, обговоренні наукових питань), доцільною є така послідовність навчання усного наукового мовлення: монологічне мовлення з підготовленим змістом – непідготовлене монологічне мовлення – монолог у діалозі – полеміка [7].

Одними з головних вимог до публічного мовлення є його змістовність та завершеність, до комунікативно значущих особливостей усного наукового мовлення належать тематична цілісність повідомлення й наявність чітких логічних зв'язків між його частинами, що досягається за рахунок уживання певних мовних та мовленнєвих засобів, «об'єктивного» порядку слів, який найкраще відповідає структурі наукового мислення, широкого вживання безособових, неозначено-особових і узагальнено-особових речень та пасивних зворотів. Відсутність цих елементів призводить до руйнації змістової єдності висловлювання та порушує акт комунікації [4: 61]. На цьому етапі перевага надається завданням синтетичного типу, направленим на навчання розташовувати висловлювання в певній логічній послідовності відповідно до мети повідомлення, виражати причинно-наслідкову, умовну, допустову залежність між ними, зумовленість у порівняльному плані (співставлення і протиставлення), уточнювати окремі висловлювання, поєднувати їх за допомогою різних засобів (сполучників, повторів, засобів зв'язку, зокрема таких, що характеризують ставлення до способів вираження інформації, уточнюють, пояснюють, підсумовують попередній зміст викладеного), виражати оцінку достовірності повідомлення.

Навчання навичок непідготовленого мовлення реалізується за допомогою ситуативно-тематичної організації навчального матеріалу, що передбачає визначення ситуацій спілкування та актуальних тем у межах цих ситуацій і виявлення найбільш типових, частотних та комунікативно значущих лексико-синтаксичних способів реалізації мовленнєвих інтенцій у межах цих тем [7: 80–81]. Аспірант має навчитися визначати програму висловлювання та будувати його за цією програмою, поєднуючи окремі комунікативні блоки (визначення поняття, явища, проблеми, що розглядається, та виділення його з групи інших об'єктів, опис і пояснення його особливостей, введення та визначення наукових термінів, необхідних для пояснення й опису, застосування доказів, виведення формул, побудова тверджень, що

роз'яснюють авторську точку зору, обґрунтування своєї позиції тощо) в єдине структурно-семантичне ціле.

Навчання діалогічного мовлення також здійснюється на основі комунікативних ситуацій – сукупності умов, необхідних і достатніх для реалізації мовленнєвої дії в певних комунікативних обставинах, актуальних для наукової діяльності. Також варто звернути увагу аспірантів на особливості ведення дискусії у вітчизняному науковому дискурсі та тактики мовленнєвої поведінки її учасників.

Таким чином, ми окреслили основні напрями організації викладання мови іноземним аспірантам, що навчаються на третьому рівні вищої освіти. **Перспективи подальших досліджень** полягають у відборі й мінімізації навчальних матеріалів, розробці системи завдань, спрямованих на формування мовної і мовленнєвої компетенцій іноземних аспірантів відповідно до їхніх комунікативних потреб, та створенні підручника з мови навчання для аспірантів-іноземців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильева А.Н. Практическая стилистика русского языка для иностранных студентов-филологов старших курсов. М.: Рус. яз., 1981. 190 с.
2. Гапочка И.К. Цели и содержание реферативного вида чтения на русском (иностранном) языке. *Преподавание русского языка аспирантам-иностранцам*. М.: Наука, 1981. С. 28–35.
3. Духаніна Н.М. Особливості навчання іноземних мов здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. *Young Scientist*. 2018. № 4 (56). С. 489–492.
4. Капустина Н.А. Особенности работы с научно-публицистическим текстом в группах аспирантов, изучающих русский язык. URL: ilingun.ru/library/sborniki/for_lang/2012_04/15 (дата звернення: 15.03.2019).
5. Киршо С.М., Шилофост Н.М. Формирование профессионально-значимых лингвистических компетенций в современном учебном пособии по РКИ. URL: enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15757/1 (дата звернення: 16.03.2019).
6. Лариохина Н.М. Обучение грамматике научной речи и виды упражнений. М.: Рус. яз, 1989. 160 с.
7. Метс Н.А., Митрофанова О.Д., Одинцова Т.Б. Структура научного текста и обучение монологической речи. М.: Рус. яз., 1981. 141 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку

підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 26 березня 2016 року. URL: kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd/docid=248945529 (дата звернення: 10.03.2019).

9. Ушакова Н.І. Про відповідність програм із мовної підготовки іноземних студентів європейським компетенціям володіння іноземною мовою. *Викладання у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. Вип. 14. С. 225–235.

REFERENCES

- Duhanina, N.M. (2018). Osoblivosti navchannya inozemnih mov zdobuvachiv vishoyi osvity stupenya doktora filosofiyi [Peculiarities of studying foreign languages of applicants at the higher education level of the Doctor of Philosophy]. *Young Scientist [Young Scientist]*, 4 (56), pp. 489–492 [in Ukrainian].
- Gapochka, I.K. (1981). Celi i sodержanie referativnogo vida chteniya na russkom (inostrannom) yazyke [The objectives and content of the abstract type of reading in Russian (foreign) language] *Prepodavanie russkogo yazyka aspirantom-inostrancam [Teaching Russian to foreign graduate students]*. Moscow: Nauka, pp. 28–35. [in Russian].
- Kapustina, N.A. (2012). *Osobennosti raboty s nauchno-publicisticheskim tekstom v gruppah aspirantov, izuchayushih russkiy yazyk [Features of work with the scientific and journalistic text in groups of graduate students studying the Russian language]*. Available at: iling-run.ru/library/sborniki/for_lang/2012_04/15 [Accessed March 15, 2019] [in Ukrainian].
- Kirsho, S.M. and Shilofost, N.M. *Formirovanie professionalno-znachimyh lingvisticheskikh kompetencij v sovremennom uchebnom posobii po RKI [Formation of professionally significant linguistic competences in a modern textbook on RCTs]*. Available at: enpuir.npu.edu.ua/bitstrim/123456789/15757/1 [Accessed March 16, 2019] [in Ukrainian].
- Lariohina, N.M. (1989). *Obuchenie grammatike nauchnoj rechi i vid yuprazhneni [Learning grammar of scientific speech and types of exercises]*. Moscow: Russkiy yazyk [in Russian].
- Mets, N.A., Mitrofanova, O.D. and Odincova, T.B. (1981). *Struktura nauchnogo teksta i obuchenie monologicheskoy rechi [The structure of the scientific text and learning monologue speech]*. Moscow: Russkiy yazyk [in Russian].

- Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini "Pro zatverdzhennya Poryadku pidgotovki здобувачив вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)" від 26 березня 2016 року [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Procedure for Preparing Graduates of Higher Education in the Degree of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in Higher Educational Institutions (Scientific Institutions)" dated March 26, 2016].* (2016). Available at: kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd/docid=248945529 [Accessed March 10, 2019] [in Ukrainian].
- Ushakova, N.I. (2009). Pro vidpovidnist program iz movnoy ipidgotovki inozemnih studentiv yevropejskim kompetencyam volodinnya inozemnoyu movoyu [On correspondence of programs on language training of foreign students to European competences of foreign language proficiency]. *Vykladannja mov u vyshhikh navchal'nykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zvyazky [Present-day Teaching Languages at Higher Educational Institutions. Intersubject Connections]* Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 14, pp. 225–235 [in Ukrainian].
- Vasileva, A.N. (1981). *Prakticheskaya stilistika russkogo yazyka dlya inostrannyh studentov-filologo starshih kursov [Practical stylistics of the Russian language for foreign students-philologists of senior courses]*. Moscow: Russkiy yazyk [in Russian].

Стаття надійшла до редакції: 20.03.2019

Тростинська Оксана Миколаївна, канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: okasana@ua.fm; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>.

Тростинская Оксана Николаевна, канд. филол. наук, доцент кафедры языковой подготовки І Учебно-научного института международного образования Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина (61022, Харьков, площадь Свободы, 4); e-mail: okasana@ua.fm; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>.

Oksana Trostynska, PhD in Philology, Associate Professor, Language Training Department 1, Institute of International Education for Study and Research, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: okasana@ua.fm; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>.